

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХОДИ ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ЛІДЕРА

COMPETENCE-BASED AND ACTIVITY-BASED APPROACHES AS THE BASIS FOR TRAINING A FUTURE LEADER

У статті розглянуто сучасні підходи до підготовки майбутнього фахівця. Проаналізовано особливості компетентнісного та діяльнісного підходів у формуванні особистості сучасного лідера.

Окреслено, що компетентнісний підхід розглядається багатьма системами освіти як такий, що впливає не тільки на саму структуру знань, а й на якість освіти загалом, що має задовольняти потреби інформаційного суспільства та готувати молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Підхід до процесу навчання як діяльності є принциповим положенням діяльнісного підходу, що зосереджується на передаванні знань і формуванні вмінь їх застосовувати. Результатом такого процесу є формування загальної компетентності майбутнього фахівця, що включає сукупність ключових та предметних компетентностей і є інтегрованою характеристикою особистості.

Обґрунтовано, що у підготовці майбутнього лідера необхідним є якісне поєднання компетентнісного та діяльнісного підходів, що забезпечують процес визначення внутрішніх потреб, розкриття мотивів, прагнень майбутнього фахівця, планування його індивідуальної діяльності та розкривають перспективи особистісного розвитку й професійної самореалізації в обраній діяльності.

Досліджено роль самореалізації у становленні особистості майбутнього лідера. Визначено, що самореалізація є процесом, який стимулює розвиток особистості впродовж усього її життя, визначає прагнення, лідерські позиції, мотивацію пошуку свого місця в суспільстві.

Запропоновано види діяльності, які є актуальними для формування лідерських позицій і якостей, що допоможуть майбутньому фахівцю у власному самовизначенні, самопроектванні, самореалізації.

Визначено, що формування загальних і професійних компетенцій як результату навчальної діяльності забезпечують опанування системи знань та вмінь розв'язувати завдання і діяти поза навчальним процесом у житті, а також планувати та досягати поставлених цілей.

Ключові слова: компетентнісний підхід, діяльнісний підхід, компетентність, лідер, самореалізація.

The article discusses modern approaches to training a future specialist. The peculiarities of competence-based and activity-based approaches in the formation of the personality of a modern leader are analyzed.

The competence-based approach is considered by many education systems as affecting not only the structure of knowledge itself, but also the quality of education as a whole, which should meet the needs of the information society and prepare young people for new roles in this society. The approach to the learning process as an activity is a principle of the activity approach, which focuses on the transfer of knowledge and the formation of the ability to apply it. The result of such a process is the formation of the general competence of the future specialist, which includes a set of key and subject competencies and is an integrated characteristic of the individual.

The training of the future leader is a high-quality combination of competence-based and activity-based approaches which ensure the process of determining internal needs, revealing the motives, aspirations of the future specialist, planning his individual activities and revealing the prospects of personal development and professional self-realization in the chosen activity is also determined in the article.

The role of self-realization in the formation of the future leader's personality has been studied. It was determined that self-realization is a process that stimulates the development of an individual throughout his life, determines aspirations, leadership positions, and motivation to find his place in society.

The types of activities that are relevant for the formation of leadership positions and qualities which will help the future specialists in their own self-determination, self-projection, and self-realization are proposed.

It was determined that the formation of general and professional competences as a result of educational activities ensure the mastery of the knowledge system and the ability to solve tasks and act outside the educational process in life, as well as to plan and achieve set goals.

Key words: competence-based approach, activity-based approach, competence, leader, self-realization.

УДК 378.017

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.23>

Гребінь-Крушельницька Н.Ю.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри тюркології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Нова парадигма актуалізувала пошук шляхів для розвитку сучасних концепцій освіти у напрямі підготовки ініціативних, самостійних та креативних фахівців, здатних взаємодіяти і вирішувати завдання творчо та професійно, що своєю чергою висуває нові вимоги до системи освіти, а саме: спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей, застосування теоретичних знань на практиці; формування здатності до самоосвіти, успішна

інтеграція в соціумі, а також самореалізація в майбутній діяльності.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Теоретичні та методологічні засади компетентнісного та діяльнісного підходів висвітлені в працях Н. Бібік, Е. Зеєр, О. Овчарук, І. Якухно, публікації О. Савченко, Л. Сохань, О. Пометун, А. Хуторського присвячені проблемам компетентності, компетенцій та компетентнісного підходу. Відомі американські вчені Д. Дьюї, В. Кілпатрик запропонували принцип

навчання за допомогою дій. Р. Паркер, Б. С. Томсен вивчали особливості реалізації діяльнісного підходу у школі. У працях С. Авдеєвої, І. Мінакової, І. Мельникової, О. Пометун, А. Приходько, Т. Гури, О. Роми, Г. Фреймана визначено умови ефективного впровадження діяльнісного підходу в навчально-виховний процес та його зв'язок з концепціями компетентнісного підходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений нами аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що питання підготовки майбутнього лідера більше досліджені у філософії та психології, а педагогічний аспект цієї проблеми у контексті кореляції компетентнісного та діяльнісного підходів практично мало розроблений та потребує подальшого вивчення.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування взаємозв'язку компетентнісного та діяльнісного підходів, що імплементуються в навчально-виховному процесі і є основою для підготовки майбутнього лідера до професійної діяльності та його успішної самореалізації в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упровадження основних ідей компетентнісного підходу в модернізацію сучасної освіти обговорюється в працях Н. Бібік, О. Білої, О. Овчарук, Ю. Панфілова, І. Погорілої, О. Пометун, С. Рябушко, Б. Фурманця та ін. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовільняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому, на думку О. Овчарук, важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко ухвалювати рішення, навчатись упродовж життя. Так, особливого значення набуває компетентнісний підхід, що розглядається багатьма системами освіти як такий, що впливає не тільки на саму структуру знань, а й на якість освіти загалом [5].

Під поняттям компетентнісний підхід розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості [7, с. 149].

У свою чергу, експерти програми “DeSeCo” визначають поняття ключових компетентностей як фундаментальні знання, уміння та навички, готовність до самоосвіти, ключові кваліфікації, що сприятимуть формуванню освічених,

висококваліфікованих фахівців та забезпеченню їхньої конкурентоздатності на ринку праці [10].

Усередині компетентнісного підходу виділяють два базових поняття: компетенція (розглядається як сукупність якостей особистості, узагальнених інтелектуальних, професійних, комунікативних, методологічних, світоглядних та інших умінь) і компетентність (володіння відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї і предмета діяльності) [6, с. 62].

Отже, опанування ключовими компетентностями дає змогу особистості ефективно проявляти себе в багатьох соціальних сферах, сприяє досягненню як особистого успіху, так і поліпшенню якості суспільства.

Так, сучасний лідер – це особистість з інтегрованими психологічними якостями, такими як відповідальність, креативність, спонтанність, динамічність, лабільність, комунікабельність, допитливість, усвідомленість тощо, притаманними особі, що є членом групи, виконує провідну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємин... або самобутній індивід, який, володіючи лідерськими якостями, розвивається в напрямі особистісної самореалізації [4, с. 141].

Діяльність людини, зокрема засвоєння будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій, виконуваних людиною. Виконуючи ці дії, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їхню важливість для себе або для суспільства, людина розвиває у себе компетентність у певній сфері життя [7, с. 149]. Так, на думку Ю. Панфілова, реалізація компетентнісного підходу висуває серйозні вимоги до методики навчання, яка повинна трансформуватись в «надання допомоги для того, щоб навчитись щось робити». Специфіка компетентнісного навчання полягає в тому, що «простежуються умови походження певного знання». В основу методики покладено навчання за допомогою діяльності [6, с. 62], – тобто імплементація теоретичних знань, якими оволодів молодий фахівець, у практичні навички під час вирішення конкретних питань чи проблемних ситуацій, що є важливою точкою дотику компетентнісного та діяльнісного підходів.

Діяльнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та професійна самореалізація [3].

Головним принциповим положенням діяльнісного підходу в навчанні є те, що психіка людини, формування її свідомості нерозривно пов'язані з її діяльністю і нею обумовлена. Відповідно, навчання є активним процесом діяльності людини,

що забезпечує розвиток її особистості й здійснюється у спілкуванні з іншими людьми. О. Пометун стверджує, що діяльнісний підхід у навчанні апелює до внутрішньої активності дитини, зумовленої не тиском, не примусом, а особливою організацією змісту й методами освіти. Навчальна діяльність має бути організована так, щоб дитина усвідомлювала особистісну значимість навчання [7, с. 148].

У підготовці сучасного лідера необхідним стає якісне поєднання компетентнісного та діяльнісного підходів, що забезпечують процес визначення внутрішніх потреб, розкриття мотивів, прагнень майбутнього фахівця, планування його індивідуальної діяльності й розкривають перспективи особистісного розвитку та професійної самореалізації в обраній діяльності.

Звертаючись до результатів теоретичного дослідження поняття лідерства науковці І. Бех, І. Зязюн, А. Коваленко, О. Козак, А. Коростильова, О. Нестуля, С. Нестуля, Д. Шихненко розглядають також роль самореалізації у становленні особистості майбутнього лідера. Досліджуючи особливості самореалізації особистості, В. Радул, І. Краснощок, І. Лебедик трактують самореалізацію як процес, в якому передбачається усвідомлення особистістю того, чим вона володіє і чого вона б хотіла досягти, а також вибір практичних дій для втілення досвіду в реальну дійсність, закріплену у визнанні цих досягнень іншими [8, с. 39]. І. Бех вважає, що самореалізація є цілісною діяльністю і поведінкою особистості, а не сукупністю певних способів її діяльності чи поведінки [1]. Самореалізація включає також самопроєктування – уявлення про те, якою людиною прагне бачити себе в найближчому або віддаленому майбутньому [9, с. 104].

Таким чином, у широкому сенсі самореалізація є процесом, що стимулює розвиток особистості впродовж усього її життя, визначає прагнення, лідерські позиції, мотивацію пошуку свого місця в суспільстві.

Отже, теоретичні дослідження свідчать, що уявлення лідера про самого себе, його самооцінку є результатом втілення за власною ініціативою своїх індивідуальних, професійно-особистісних якостей і властивостей за визначеними цілями з метою відтворення себе у своїй сутності як особистості й професіонала, можливостей самореалізації в навчальному й позанавчальному процесах, пошуку зразка успішного «життя в професії». Так, реалізація компетентнісного та діяльнісного підходів у підготовці майбутнього лідера передбачає формування загальних і професійних компетенцій: комунікативних, навчально-пізнавальних, ціннісно-сміслових, а також компетенцій особистого вдосконалення в діяльності. З огляду на зазначене, вважаємо актуальним проведення зі студентами круглих столів, обговорень, роботи у творчих

групах, написання міні-творів, розробки різних тематичних проєктів, створення акмеограми для розробки динамічної моделі власного «професійного Я», оскільки навчально-виховний процес у контексті кореляції компетентнісного та діяльнісного підходів зумовлений необхідністю проєктування, конструювання, створення ситуацій успіху, навчання через розв'язання конкретних проблем, аналізу інформації та ситуацій, зіставлення фактів, навчання в команді тощо.

Для прикладу, перспективним є організація круглого столу на тему «Актуальність проблеми особистісно-професійного зростання та професійної самореалізації особистості» або підготовка та колективне обговорення доповідей: «Кар'єра як акмеологічний механізм професійної самореалізації особистості», «Самопроєктування та визначення стратегій професійної самореалізації особистості», «Саморозвиток та самовдосконалення як просування майбутнього фахівця до професійних вершин» у творчих групах. Наприкінці учасникам груп можна запропонувати такі форми аналізу виконаної роботи: спочатку кожен студент має самостійно визначити свій внесок у роботу, а після цього група робить колективний аналіз щодо лідерських позицій учасників – хто підтримував, хто заважав у роботі тощо.

Важливим, на нашу думку, є створення авторської системи професійної самореалізації особистості за методикою В. Гладкової та С. Пожарського, яка передбачає проходження таких етапів.

1. Діагностика особистісних якостей, цінностей, цілей, життєвих позицій.

2. Формування вмінь складання власної психологічної характеристики.

3. Ознайомлення з методами аналізу професійної діагностики фахівця (професійно-кваліфікаційна характеристика, схема «Дія – Результат»).

4. Створення образу «Я-реальний» – «Я-ідеальний».

5. Укладання акмеограми фахівця.

6. Розробка власної траєкторії майбутнього професійного та особистісного розвитку [2, с. 292].

Так, розглядаючи соціально-психологічні та соціально-моральні виміри лідерства, Д. Шихненко акцентує увагу на тому, що особистість включає до себе прояви буття всіх суспільних відносин, а самореалізація – це, фактично, здійснення можливостей розвитку «Я». Найвищим кінцевим результатом розвитку людини є самоздійснення, що переважно трактується як кінцевий результат самореалізації, повноцінне втілення можливостей особистості, яке може виражатися як прагнення людини до найбільш повного виявлення своїх здібностей та їх актуалізації [9, с. 104].

Висновки. Отже, вважаємо, що компетентнісний та діяльнісний підходи до підготовки майбутнього лідера спрямовують на створення

сприятливих умов для педагогічного процесу та формування загальних і професійних компетенцій як результату навчальної діяльності, де змістом навчання є не сукупність теоретичних знань, а система дій і знання, що забезпечують опанування цієї системи та досягнення найважливіших (ключових) компетентностей, оскільки сьогодні засвоєні знання – це такі, що перетворились на розумові дії, а також вміння розв'язувати завдання і діяти поза навчальним процесом у житті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. К. : Академвидав, 2009. 248 с.
2. Гладкова В. М., Пожарський С. Д. Основи акмеології : підручник. Львів : Новий світ–2000, 2011. 320 с.
3. Діяльнісний підхід. Українська Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4 (дата звернення: 27.02.2024).
4. Козак О. В. Особистість лідера в сучасному психологічному дискурсі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2019. Вип. 1. С. 136–141.
5. Овчарук О. О. Компетентісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/176/162> (дата звернення: 22.02.2024).
6. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків : Нац. техн. ун-т «Харківський політехнічний інститут», 2017. № 3. С. 55–67.
7. Пометун О. І. Реалізація компетентісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. К. : Інститут педагогіки НАПН України, 2015. № 2. С. 146–157.
8. Радул В. В., Краснощок І. П., Лебедик І. В. Дослідження особливостей самореалізації особистості : монографія. Київ : «Імекс-ЛТД», 2009. 352 с.
9. Шихненко Д. В. Становлення особистості інноваційного лідера крізь призму соціально психологічних вимірів. *Інвестиції: практика та досвід*. К. : ТОВ «ДКС Центр», 2016. № 13. С. 103 – 108.
10. Defenition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations (DeSeCo): Strategy Paper on Key Competetencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program. Revised draft, 2002. P. 24.